

USTAVA

- najvišji pravni akt iz katerega izhajajo vsi ostali
- prvi zametek ustave 1215 v VB (Bury) *magna carta libertatum*
- prve ustave v obliki deklaracij, resolucij, listin..

- temeljni namen ustave: omejevanje neomejenih namer absolutnega vladarja s strani meščanstva
- *človekove pravice* se pojavijo v 19. stoletju v Belgiji
  - naravne pravice: pravica do življenja, svobode, lastnine
- ustava zasnovana kot ideja avtorjev *Družbene pogodbe* Hobbsa in Locka; pisni dogovor med državljani in vladarjem o temeljnih pravicah državljanov
- *prva moderna ustava* 1776 ameriška ustava – virginijska deklaracija, 1789 pa še v Franciji Deklaracija o pravicah človeka in državljana

- ime ustava izvira iz latinske besede *constitutio* in se začne uporabljati v
  - Stari Rim – kot konzulov, pretorjev ukaz edikt s katerim ureja vsa vprašanja, ki se nanašajo na državne organe in delovanje družbe
  - Stari vek – katoliška cerkev označuje s tem imenom tiste akte, s katerimi ureja sistem cerkvenih organov;
    - monarhija: predpisi o organizaciji in načinu dela državnih organov

Temeljne uporabe pojma ustava

1. FORMALNO – PRAVNO
  - ustava je najvišji pravni akt, ne glede na to ali je kodificirana v enem dokumentu ali ne
  - vsi drugi pravni akti morajo biti v skladu z ustavo
2. SOCIOLOŠKO
  - ustava ni temeljni pravni akt, temveč gre le za skupek družbenih odnosov in okoliščin
  - poudarek je na sociološki naravnosti = 1918 Vermajska ustava
3. FILOZOFSKO
  - Aristotel: ustava je osnovni red v družbi
4. POLITIČNO
  - ustava je zbirka pravil s katerimi se država oz. družbena oblast omejuje in ji onemogoča svobodno poseganje v družbo in državljanske pravice
  - institalizacija politike

Vrste ustav in delitev

1. KODIFICIRANE/NEKODIFICIRANE
  - kodificirane so enovite, sestavljene iz enega samega pravnega akta, kjer so zbrana vsa pravna določila in ni nujno da se imenuje ustava (Nemška: osnovni zakon)
  - nekodificirane so neenovite, razdrobljene, pravila zapisana v vseh večjih pravnih aktih (VB, Izrael)
2. PISANE/NENAPISANE
  - pisane so ustavna pravila, kjer je ponavadi en sam kodificiran dokument, zlasti v anglo-saksonskih pa mednje spadajo sodna določila
  - nenapisane so možne, če se v praksi upošteva načela o ureditvi državne oblast ali če so ustavna pravila določena z običaji, pravicami, konvencijami – ustavne konvencije, ki urejajo velik del najbolj pomembnih aktivnosti najvišjih državnih organov, zlasti pooblastila in medosebne odnose

3. TOGE/GIBKE (glede na postopek spreminjanja in sprejemanja)
  - toge za spremembo potrebujejo najzahtevnejšo večino v parlamentu (2/3)
  - gibke se spreminjajo enako kot vsak drugi zakon
4. TRADICIONALNA DELITEV
  - ustavni pakti – rezultat sodelovanja predsedniškega telesa in monarha (telo ga sprejme, monarh podpiše)
  - oktroirana ustava (opstroirana) – vsiljena ustava, enostranski akt monarha, ki gre za prehod od absolutne oblasti v ustavno monarhijo
  - ljudski pakti, ustave – sprejme ljudstvo na referendumu
5. SODOBNA DELITEV
  - ustave razvrščamo glede na skladnost politične realnosti z ustavnimi normami
    - o **NORMATIVNE** – ustave, ki se prakse uresničujejo
    - o **NOMINALE** – ustave formalno zavezujejo, v praksi pa se ne uresničujejo oz. uporabljajo
    - o **SEMANTIČNE** – v praksi se uporabljajo, vendar ovirajo in preprečujejo potrebne spremembe v politični realnosti

Ustava Republike Slovenije

- sprejeta je bila 23. 12. 1991 – *Božična ustava*, ki je sodobno normativna, ki se obremenjuje z ideološkimi primesmi
- razdeljena je na *10 poglavij* (avtorji so se zgledovali po Nemški in Italijanski ustavi) in ima *174 členov* – je kratka in daje potrebna normativna izhodišča za parlamentarno obliko oblasti
- vsebuje posebno poglavje o človekovih pravicah, vendar so zapisane le najbolj osnovne in trajne pravice slovenskega naroda so samoodločbe
- nima programskih določil, razen v pogledih temeljnih gospodarskih in socialnih razmerij

Zgradba

- preambula (uvod v ustavo) + 3 temeljni programski sklopi
  1. *splošna odločba, ki opredeljuje obliko vladavine*
    - oblika oblasti: parlamentarizem
    - politični sistem: demokracija
    - državna oblast: unitarna enotna in neodvisna država
    - Slovenija kot pravna in socialna država
  2. *temelji človekovih pravic*
    - zagotavljajo ga mednarodne organizacije
  3. *državna ureditev*
    - pravila organizacije državnih organov, razmerje pristojnosti državnega zbora in vlade
- ustava v številnih primerih pravi, da ima določeno materijo na zakon
- ustava RS je predvsem pravni akt, ki ureja navadni zakon

Temelji človekovih pravic v Slo ustavi

- nova ustava namenja človekovim pravicam posebno mesto, kar je v prejšnjih bilo še bolj
- v jugoslovanskih ustavah so bile človekove pravice del samoupravne družbe in le sestavina totalitarnega sistema

- nova ustava postavlja človekove pravice v izhodiščne sistema, saj so del državne ureditve sistema in niso zgolj ideološko orodje
- nova ustava je temelj na ekonomskem in političnem pluralizmu
- temeljno izhodišče izhaja iz načela enakosti pred zakonom

Pomanjkljivosti Slo ustave

- programska narava (sociala, zrdavstvo..)
- navezanost ustave na zakone

Politične doktrine v Slo ustavi

- slovenska ustava temelji na demokratični in liberalni doktrini, vsebuje pa še pluralizem, socializem in korporativizem
- *liberalni-demokratična* doktrina ima 5 temeljev
  1. posameznik je državljan, pripadnik države in hkrati občan, pripadnik civilne družbe
  2. koncipiranje človekovih pravic in temeljnih svoboščin
  3. delitev oblasti na 3 veje
  4. gospodarske pravice – pravica do lastnine
  5. ločitev cerkve od države
- *demokratičnost* daje ustavi ljudstvo, ki lahko sodeluje/izvršuje na neposredne in posredne načine
- elementi *socializma* se kažejo v socialni državi in delu ustave, ki govori o možnosti zaposlitve, stanovanje, sindikalne svobode..
- elementi *korporativizema* – obstoj državnega sveta, ki je korporativni organ in predstavlja različne interese znotraj družbe – lokalni, gospodarski, kulturni, socialni..
- el. *pluralizma* so najbolj prekriti, najdemo jih v treh delih:
  - o volitve predsednika vlade
  - o člen o političnih strankah (člani vojske in policije ne smejo biti člani političnih strank)
  - o pravica do zbiranja in združevanja (2. poglavje ustave)

Spreminjane ustave

- ustava je trdnejše narave kot ostali pravni akti, zato se jo skuša zavarovati pred prepogostim spreminjanjem
- za spreminjanje ustave je določen *ustavno-revizijski postopek* (v teoriji sta 2 osnovni vrsti spreminjanja)
  1. DEJANSKA REVIZIJA
    - spremeni se zgolj pomen besed, interpretacija
    - pristojna le najvišja sodišča v državi
    - v Sloveniji to ni možno
  2. FORMALNA REVIZIJA
    - sprememba besedila oz. členov
- poznamo tudi prepoved revizije
  1. POPOLNA PREPOVED
    - zelo redka

- ponavadi prepoved revizije le nekaterih določb ustave (Italija, Francija: prepoved spreminjanja oblike vladavine; Nemčija: prepoved spreminjanja federativne ureditve)
2. ČASOVNO VEZANA PREPOVED
- npr. ustave se ne sme spreminjati 10 let po sprejetju

Spreminjanje Slo ustave

- poteka v dveh fazah (izjemoma se pojavi tudi tretja)
  1. faza
    - poda se predlog za začetek postopka sporemembo ustave
    - odločanje o predlogu, ki ga lahko poda 20 poslancev, 3000 volivcev ali vlada
  2. faza
    - odločanje o spremembi ustave – za ali proti (za sprejetje potrebna najzahtevnejša večina)
  3. faza – ustavno revizijski referendum
    - referendum je fakultativen, razpiše se, če to zahteva vsaj 30 poslancev, drugih možnosti predloga ni
    - odločitev sprejeta, če se ga udeleži vsaj $\frac{1}{2}$ volivcev in če ga več ko $\frac{1}{2}$ od teh sprejme
- slovenska ustava je bila spremenjena
  - 1997 – 68. člen; previca tujcev do nakupa nepremičnin
  - 2000 – vnesel se je proporcionalni politični sistem
  - 2003 – dodan 3A člen zaradi vstopa v EU in NATO
  - 2004 – pravica invalidov in spolov do enakopravne obravnave
  - 2006 – sprememba treh členov, ustanovitev regij 143 člen

SUVERENOST (fr. *Suveraiti*)

- z njo označujemo subjekt, ki je na nekem položaju najvišji, je neodvisen od vseh drugih in je vsem nadrejen
- suverenost – najvišja neomejena in neodvisna oblast

Oblike suverenosti

1. DRŽAVNA SUVERENOST

- označuje suverene posameznike državne oblasti kot najmočnejšo in najvišjo silo v posamezni oblasti
- državna suverenost se odraža: država neomejeno razpolada s sredstvi finančne prisile (policija, vojska, redarstvo..)
- delimo na: zunanja – suverenost države do drugih držav
notranja – država na svojem ozemlju kot samostojna vrhovna in vseobsežna organizacija, ki si podreja vse, ki se nahajajo na njenem ozemlju
- pravni nosilec suverenosti je država, ki ima formalno gledano status posebnega pravnega subjekta

2. NACIONALNA SUVERENOST

- suverenost naroda, kot posebne nacionalne skupnosti, ki se oblikuje na nekem ozemlju in jo povezuje skupni jezik, kultura, zgodovina...
- odraža se v pravici naroda do samoodločbe oz. odcepitve, pred- in nadustavna pravica, ki jo zagotavljajo mednarodne listine, zato ni potrebna biti zapisana v ustavi, kljub temu je v Slo ustavi 2x (v preambuli in normativnem delu)

3. LJUDSKA SUVERENOST

- ideološko načelo, ki označuje ljudstvo kot nosilca suverene sile/oblasti v državni skupnosti
- izraža zamisel, da vsa oblast izhaja iz ljudstva in da le-ta pripada ljudstvu
- nosilci so voljeni politiki, ki delujejo kot pooblaščenec, predstavniki ljudstva
- ljudska suverenost se enači z demokratskim načelom

Struktura suverenosti

- NOSILEC oz SUBJEKT SUVERENOSTI (v modernih državah narod, ljudstvo)
- SUVERENI ORGAN (je najvišji državni organ, ki izraža voljo nosilca ali subjekta suverenosti; gre za predstavniško telo oz. skupščino - parlament)
- PREDSTAVNIK SUVERENOSTI (država mora biti poseobljena v določeni osebi, ki je predstavnik suverenosti, simbol njene enovitosti. Predstavnik suverenosti je samo reprezentativna funkcija, ki šefu države ne daje nikakršne oblasti – predsednik, kralj).

Zgodovina suverenosti

- prve elemente teorije o suverenosti najdemo v 3. tisočletju pr.n.š. v starem Egiptu in sicer kot sestavni del razlage o socialni piramidi. Na vrhu te piramide je bog, nato faraon, svečeniki, poljedelci, sužnji.
- v okviru antične misli je Platon kot nosilce suverenosti najprej določil filozofe, kasneje pa funkcijo suverenosti pripisal zakonom
- pojem suverenosti se kaže
  - o fevdalna država
  - razdor med fevdalci (svobodni) in vladarji/monarhi (želijo jih podrediti)
  - v tem času prevladovala *negativna suverenost* – vladar se sam razglasi
  - v fevdalni državi je monarh božji pooblaščenec na zemlji (vsak nosilec je postavljen na to mesto od Boga – TEOKRATSKA/KONCEPCIJSKA TEORIJA: zamisel o

posredni božanski pravici po kateri vsa oblast izhaja od Boga, toda način izvrševanja te oblasti ni božanski pač pa ljudski. Bog ne določa nosilcev oblasti, pač pa to storijo ljudje sami – Tomaž Akvinski)

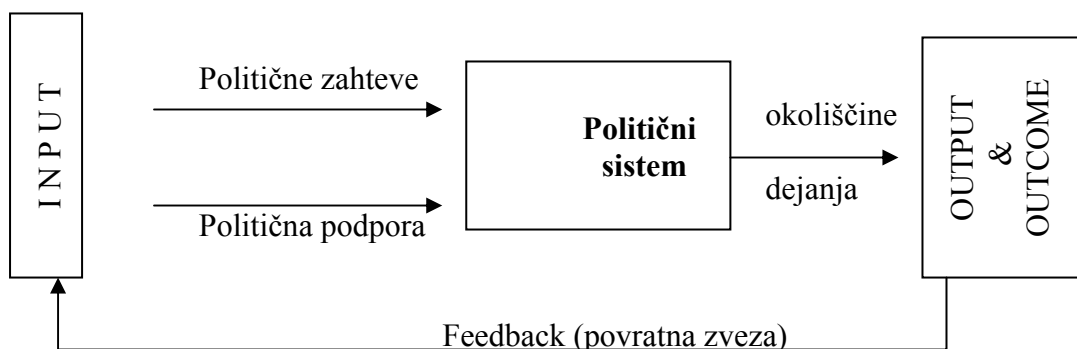
- o boj med cerkvijo in državo
- obstajali so *legisti* - pristaši suverenosti države in *kanonisti* - pristaši suverenosti cerkve

- prvo popolno teorijo suverenosti razvije JEAN BOUDIN v 16. stoletju, ko napiše 6 knjig o republiki → suverenost je najvišje absolutna in trajna oblast
  - predpostavlja možnost popolnoma svobodnega in neomajnega sprejetja zakonov za vse
  - možnost odločanja o vojni in miru
  - izključna možnost imenovanja častnikov, dajanja pomilostitev in razpisovanja davkov
- suverenost dobi pozitivno konotacijo
- trije možni nosilci suverenosti in nato tri oblike vladavine
  1. monarh kot posameznik → monarhija
  2. narod v celoti → ljudska država
  3. manjšina znotraj naroda → aristokracija
- vendar zavrača mešanje vseh treh, saj naj bi bila suverenost podana samo enemu

- razvoj teorije o ljudski državi in suverenosti
- iz prehoda iz 16. v 17. stoletje jo prvi temeljito razloži ALTHUSIUS – meni, da z družbeno pogodbo med vsemi člani družbe nastane država, ki pa ni edina oblika ureditve
- ko družba sklene pogodbo, potem z neko srugo pogodbo prenese svojo suvereno oblast na nekega vladarja oz. svoje organe → suverenost lahko pripada le ljudstvu kot celoti, saj je ljudska suverenost nedeljiva in neprenosljiva
- ljudsko suverenost izvršujejo *efori* (gr. Namestnik – zametki predstavniške demokracije), ker ljudstvo samo ne more izvajati

- kasneje ljudsko suverenost izoblikuje ROUSSE, ki je ustanovitelj teorije ljudske suverenosti, ki nastane kot antiteza absolutni monarhiji
- ljudstvu pripada suverenost in ga ljudstvo tudi samo izvršuje → suverenost ne pripada nobenemu posamezniku oz. organom, ki jo izvršujejo in takemu posamezniku ne pripada pravica izvrševanja suverenosti, saj tisti, ki suverenost izvršuje lahko deluje le na koncesiji ljudstva
- ljudska suverenost prihaja do izraza z občo voljo pri kateri mora sodelovati vsak
- razlikuje med dvema oblikama obče volje
  1. usmerjena vedno v skupni interes
  2. seštevek posameznih volj in izraža zasebni interes
- njegovo delo Družbena pogodba označi suverenost kot nedotakljivo (ne da se odtujiti), neprenosljivo, nedeljivo, nepredstavljivo, nezastarljivo in izraz obče volje
- ljudstvo ne more biti predstavljeno v zakonodajni funkciji, zato mora v celoti samo sprejeti zakone, ker so izraz obče volje in izraz suverenosti
- ideja popolne neposredne demokracije v zakonodaji, nekega predstavniškega telesa lahko samo dajejo pobude in predloge zakonov, ki jih nato zavrne ali prejme ljudstvo neposredno → predvideno za majhno državo in dobro usposobljenost, novejši sistemi so prekompleksni
- kasneje delno odstopi od svojih pogojev – zakone lahko prejemajo tudi predstavniki, vendar pod določenimi pogoji:
  1. ljudska skupščina mora imeti centralni položaj c sistemu oblasti

2. splošna volilna pravica
  3. pogoste volitve
  4. prepoved reelekcije – ponovne izvolitve
  5. dajanje posebnih navodil predstavnikom ljudstva
- na podlagi različne razlage Rousseauja se je razvilo dvoje pojmovanja o nosilcih ljudske suverenosti:
    1. DELJENA SUVERENOST – suverenost je razdeljena med posamezniki, ki sestavljajo ljudstvo – vsak od njih je nosilec enega dela suverenosti (podlaga neposredne demokracije).
    2. NEDELJENA SUVERENOST – suverenost ne pripada posameznikom ampak ljudstvu kot celoti. Ljudstvo ne more izvajati svoje suverenosti neposredno temveč po svojih predstavnikih. Volja ljudstva obstaja šele od trenutka ko jo ustvari njegovo predstavništvo.

  - v določbah vseh demokratičnih ustav razlikujemo dva načina izvrševanja ljudske suverenosti:
    1. posredno – volitve
    2. neposredno – referendum, ljudska iniciativa

  - ljudstvo izvršuje svojo oblast tako, da samo neposredno izvršuje vse ali nekatere funkcije ali pa da voli svoje predstavnike preko katerih bodo posredno izvrševali svojo oblast

POLITIČNI SISTEM

- medsebojno povezan in skladen skupek družbenih odnosov, norm in ustanov
- množica interakcij, ki neki družbi prisilno zagotavljajo neke vrednote
- v okvir političnega sistema po DAVIDU EASTONU sodijo 4. elementi
  1. vsi organi politične oblasti, ki so nosilec suverenosti
    - v parlamentarnem političnem sistemu so to parlament, lokalni organi, predsednik Republike in vlada
  2. institucije in odnosi preko katerih različne družbene skupine uveljavljajo svoj vpliv na vpliv zunanje družbe
    - politične stranke, korporativni organi (državni svet), različne skupine pritiska, lobiji, interesne skupine..
  3. način oblikovanja politične oblasti
    - volitve
  4. različni drugi vplivi na oblast
    - množični mediji
- na politični sistem vplivajo različni dejavniki iz okolja, ki jih delimo na:
  1. *notranje okolje*: prostor znotraj družbe
    - vsi dejavniki, ki vplivajo na družbo
    - ekonomski, socialni in kulturni sistemi
  2. *zunanje okolje*: preostali prostor, ki določeno družbo obdaja
    - mednarodno ekonomsko, politični, kulturno okolje
- politični sistem je tisti, ki je odgovoren, da določeni družbi dodeljuje potrebne vrednote, s tem vzpostavlja način s katerim lahko ločimo v družbi kaj je sprejemljivo in kaj ne
- da lahko politični sistem uveljavlja vrednote je nujno, da ga sprejme kot legitimnega večina družbe
- če znotraj družbe obstaja večja skupina, ki vrednot in sistema ne sprejema, se zgodi, da je politični sistem ogrožen, kar vpliva na stabilnost države

Enostavni model poenostavljenega političnega sistema po Eastonu

- za izhodišče vzame biološki sistem, saj naj bi bil politični sistem podoben, ker ima sposobnost prilagajanja in systemskega uravnoveženja v različnih pogojih
- po Eastonu politični sistem obstaja v okolju, ki je obkroženi z različnimi družbenimi sistemi in podsistemi

2. **SISTEMSKÉ FUNKCIJE** – opredeljujejo ali se bo politični sistem spremenil, kako se bo ohranil, kako se bo vzdrževal, kdo bo bolj vpliven..
  1. politična socializacija – vsi postopki in procesi, ki so povezani z izoblikovanjem političnih stališč (družina, šola-izobraževalni program, interesne skupine, mediji, institucije civilne družbe)
  2. politična rekrutacija – kadrovanje, izbira najboljših za različne politične funkcije
  3. politična komunikacija – tok informacij skozi družbo, različne strukture, ki tvorijo politični sistem
3. **POLICY FUNKCIJE** – implementacija političnega procesa oz. output

Politološka delitev političnega sistema

- politični sistem deli na:

1. demokratski politični sistem
2. totalitarni politični sistem – vladajoča oblast je skupina ljudi (Kuba, Stalin, Kitajska – partija)
3. avtokratski politični sistem – samodržstvo: oblast pripada eni osebi (Zimbabve)

Primerjalne značilnosti	AVTOKRATSKI REŽIM	TOTALITARNI REŽIM	DEMOKRATIČNI REŽIM
Omejitev oblastnih struktur	nobelih	nobelih	da, številne
Dejanska odgovornost	nekaj (vladajoči)	ne	velika
Organizacija oblastnih struktur: - država - birokracija/vojska - individualni vodja	Da Da Da	Da Da – podrejena vladajoči stranki Kolektivno vodstvo	Da, ustavno podrejena demokratičnim institucijam Demokratično izvoljen
Penetracija družbe s strani političnih institucij	Šibka	Dokajšnja	Omejena
Mobilizacija za podporo	Šibka	Močna	Različna
Uradna ideologija	Šibka	Močna	Šibka
Politične stranke	Šibke, če sploh so	Ena sama	Dve ali več
Policija, prisila, pritisk	Da	Da	Da, a ustavno nadzorovana
Varstvo individualnih pravic	Vprašljivo	Ne	Da

LIJPHART

- je kombiniral elemente odnosa med izvršilno in zakonodajno oblastjo ter med unitarizmom in federalizmom in dobil delitev političnih sistemov na dva dela:

1. VEČINSKI POLITIČNI SISTEM

- Westminsterški politični sistem Velike Britanije → enostrankarska vlada

2. KONSENZUALNI (SOGLASEN) POLITIČNI SISTEM

- Švica → večstrankarska vlada
- Tudi Slovenski delno

Razlike:

1. strankarski sistem:

- večinski politični sistem: *dvostrankarski sistem* – vladni kabinet vedno čist (v idealnem le člani ene stranke) → trdnejše vlade kot v konsenz.
- konsenz. politični sistem: *večinski sistem* (idealni model: koalicijska vlada)

2. dimenzionalnost

- večinski: obe stranki se med seboj le malo razlikujeta (ZDA), pogosto le v družbenoekonomski politiki → *enodimenzionalni*
- konsenz.: predpostavlja razlike med političnimi strankami v večih dimenzijah (Sloveniji: idološke, družbeno-ekonomske, zunanje politične, urban-verbalne dimenzije in podpora rezima – destruktivne (SNS) in konstruktivne (je ni)) → *večdimenzionalni sistem*

3. volilni sistem

- večinski: značilni večinski (predsedniki, župani, predstavniki manjšin, občinski svetniki..) volilni sistem → DISPROPORCIONALEN
- konsenz.: PROPORCIONALEN ali mešani sistem (Slo)

Odnos med federalizmom in unitarizmom

1. *problem centralizacije oblasti – koliko osrednje oblast razpolaga z davčnimi sredstvi*
  - oblast v večinskem sistemu razpolaga z večjimi sredstvi, manj davkov je prepuščenih nižjim ravnam oblasti
2. vprašanje *enodomnega (UNIKAMERALIZEM) ali dvodomnega parlamenta (BIKAMERALIZEM)*
  - večinski sistemi so večinoma dvodomni, ali pa uporabljajo t.i. asimetrične sisteme → en dom parlamenta je veliko močnejši od drugega
  - v Sloveniji enodomni sistem
3. *pisana oz. nepisana ustava*
  - večinski sistem nepisana, saj le nepisana ustava parlamentarni oblasti ne vsiljuje nobenih omejitev, značilna tudi ekskluzivnost predstavniške demokracije – vse odločitve sprejme predstavniški organ, elementi neposredne demokracije pa v glavnem niso uporabljeni
  - konsenz. Dominacija predstavniškega organa manj izrazita, uporaba elementov neposredne demokracije pogostejša (referendumi, protesti, stranke, peticije, pisma..)

Slovenski sistem bliže konsenzualnemu sistemu

- zaradi visoke stopnje inkluzivnosti, še zlasti v povezavi s t.i. neororporativističnimi elementi (državni svet, interesna združenja, vpliv civilne družbe na sfero politike)
- volilni sistem je proporcionalen

- enodomnost parlamenta, nepopoln drugi dom (državni svet), ki je bolj interesno združenje, ne pa predstavniški organ

Demokratski politični sistem

- o njem lahko govorimo takrat, ko v družbi obstajajo odprti kanali vplivanja na politično oblast
- kriterije kdaj je nek politični sistem demokratski je najbolje predstavil WAHL, ki govori o 8 institucionalnih jamstvih za demokracijo, ki predstavljajo minimum za vzpostavitev in ohranitev nekega političnega sistema
- demokratski politični sistem označujemo kot poseben sistem pravil in postopkov, ki se delijo na 4 sklope
  1. pravila kontrolne oblasti: za vse demokratske politične sisteme je nujno, da se nad njimi izvaja takšna ali drugačna kontrola. Če ni nadzora ne moremo govoriti o demokraciji. Najbolj enostavna oblika kontrole so volitve, ki predstavljajo obliko nadzora politične oblasti s strani državljanov. Druge oblike nadzora: sodstvo, mednarodne institucije, računsko sodišče, komisija za preprečevanje korupcije
  2. način vključevanja ljudi: skozi formalne in skozi neformalne oblike. V formalno obliko vključevanja ljudi štejemo uresničevanje volilne pravice in pravila glede političnega tekmovanja ter zbiranja in združevanja. Med neformalne oblike; demonstracije, protesti, peticije..
  3. postopki sprejemanja političnih odločitev: politične odločitve se sprejemajo na dva načina. Največ odločitev sprejemajo izvoljena predstavniška telesa, ki se morajo odločati vsakodnevno in v korist državljanov. Manjši del odločanja pa poteka preko t.i. neposredne demokracije – ne ta način naj bi se sprejele najpomembnejše odločitve v družbi
  4. način oblikovanja oblasti: oblast se lahko oblikuje na dva načina, ki se dopolnjujeta: horizontalno in vertikalno
    - o horizontalno: oblast se izpostavi preko izvršilne, zakonodajne in sodne oblasti. Znani so 4. sistemi delitve oblastnih funkcij države,
      - v praksi je najbolj uveljavljena Montesquieujeva *trilateralistična delitev državnih funkcij*, ki je uveljavljena v večini ustav po svetu. Funkcije oblasti deli na sodne, izvršilno-upravne in zakonodajne. Sodna in izvršilno-upravna se razlikujeta do te mere, da ju ni mogoče razvrstiti v isto funkcijo oblasti (sodstvo ne more delovati po lastni pobudi → razlika)
      - *dualistična delitev*: državna oblast je deljiva na funkcije odločanja in funkcije izvrševanja. Funkcije odločanja opravljajo zakonodajni organi, funkcije izvrševanja pa sodni in izvršilni organi, ki so medsebojno samo organizacijsko ločeni
      - *kvadrilateralistična teorija*: funkcije državne oblasti deli na zakonodajno, sodno, izvršilno in upravno. Ta teorija loči izvršilno in upravno funkcijo, pri čemer se izvršilna funkcija pretežno razume kot politična funkcija, upravna pa kot funkcija konkretnega izvrševanja zakonov preko upravnih organov (strokovnih). Izvršilna funkcija je nadrejena upravni in nadzoruje njeno delo
    - o vertikalno: oblast se oblikuje na različnih ravneh oblasti, najvišje je nadnacionalna raven, nacionalna, regionalna in lokalna. Ločimo dva tipa države:

- *unitarna*: oblika državne ureditve, v kateri pripada oblast centralnim organom, manjši del oblasti pa tudi podrejenim necentralnim organom. Glede na odnos med centralnimi in necentralnimi organi je lahko država centralizirana ali decentralizirana
- *federalna*: oblika sestavljanja države v kateri se članice obvežejo, da se bodo podrejele sklepom federacije, pri čemer se za sprejem teh sklepov ne zahteva soglasje vseh članic.

Na temeljne funkcije državne oblasti se navezuje tudi organizacije državne oblasti, ki je lahko *horizontalna ali institucionalna*. Glede organizacije državne oblasti sta se uveljavili dve načeli: načelo enovitosti in načelo delitve oblasti. Obe načeli se nanašata na horizontalna razmerja med državnimi organi.

- načelo delitve oblasti se navezuje na trialistično teorijo. Bistvo načela je, da se nosilci vseh treh vej oblasti medsebojno ločijo, vendar samo do te mere, ki še omogoča medsebojno sodelovanje in nadzorovanje. S tem se preprečuje zloraba oblasti. V skladu s tem načelom se med različnimi organi, ki so pri svojem delu samostojni, vzpostavlja poseben sistem razmerij → sistem zavor in ravnovesij (checks and balancies). V praksi se to načelo delitve oblasti najprej uporabi v ZDA (1787).
- nasprotno načelo je *načelo enotnosti*, za katero se je zavzemal J.J. Rousseau. Trdil je, da je lahko državna oblast samo nedeljiva enota, saj izhaja iz suverenosti ljudstva. Takšna oblast mora biti skoncentrirana v enem samem državnem organu, praviloma v zakonodajnem telesu, vsi drugi državni organi pa so temu osrednjemu telesu podrejeni. Zakonodajna oblast ne sprejema samo zakonov, ampak tudi nadzoruje izvrševanje zakonov. V praksi se načelo enotnosti redko uporablja, v razvitem svetu ga uporablja samo Švica in v državah t.i. ljudske demokracije (prepričanje, da vsa oblast izvira iz ljudstva in je nedeljiva) – S. Koreja, Kuba

Vrste demokratičnih političnih sistemov

Glede na ureditev in medsebojna razmerja glede na ureditev razvrščamo politične sisteme na 4 skupine:

1. parlamentarni sistemi

- razvil se je v Angliji, ki ga je nato izvažala povsod po svetu
- osrednja institucija je parlament, ki je osrednje, ne nujno edini, zakonodajni organ
- za uveljavitev je potrebna določena klima v družbi: ustrezne gospodarske in družbene razvitosti, saj v nasprotnem primeru relevantne institucije ne delujejo ustrezno – to se je pokazalo zlasti v nekdanjih angleških kolonijah
- deluje na načelu delitve oblasti – v ospredju razmerje med zakonodajno in izvršilno vejo oblasti, medtem ko je razmerje do sodne veje potisnjeno v ozadje. Izvršilna in zakonodajna veja sta uravnoteženi, ena proti drugi imata na voljo tudi različna politična sredstva
- bistvenega pomena je, da vlada lahko nastane samo s podporo parlamenta, za svoje delovanje je odgovorna parlamentu in lahko deluje samo tako dolgo dokler ima podporo s strani parlamenta
- parlament lahko proti vladi izglasuje nezaupnico, zaradi česar more vlada odstopiti, vlada pa lahko naredi nasprotno, če ji je bila izglasovana nezaupnica, zahteva predčasne volitve
- izvršilna veja je ponavadi iz dveh nosilcev – dualizem izvršilne veje: ta nosilca sta vlada in predsednik države, pri čemer je vlada politično odgovorna in odvisna od parlamenta, predsednik države pa je v čistih parlamentarnih sistemih politično neodgovoren in predstavlja stabilen element znotraj izvršilne veje oblasti

2. predsedniški sistemi

- prvič se pojavi z ameriško ustavo 1778
- temelji na 3 državnih organih – predsednik, kongres in vrhovno sodišče. Vsi trije so med seboj popolnoma enakopravni, se pa kljub temu medsebojno omejujejo in se nadzorujejo - kongres in vrhovno sodišče lahko teoretično odstavita predsednika
- je vsaj na videz v rokah enega samega človeka – predsednika, ki poseduje močna pooblastila in hkrati opravlja funkcijo predsednika države in predsednika vlade (razlika med parlamentarnim, kjer je države zgolj simboličen nosilec izvršne veje oblasti)

3. skupščinski sistemi

- v razvitih državah precej redek (samo Švica), hkrati pa jih najdemo tudi v državah ljudske demokracije, do 1991 tudi pri nas
- povezuje se z načelom enotnosti oblasti
- temelji na skupščini, ki je predstavniško telo, ki ima absolutno dominacijo nad vsemi drugimi nosilci državnih funkcij, hkrati je izvoljeno predstavniško telo, ki predstavlja ljudstvo in je nosilec zakonodajne oblasti
- izvršna oblast je zakonodajni popolnoma podrejena, skupščina vse organe izvršne oblasti sama voli in jih po potrebi sama razreši (vlada v Švici ima 7 ministrov)

4. mešani: predsedniško parlamentarni

- preplet elementov parlamentarnega in predsedniškega sistema → polipredsedniški sistem
- izvira iz parlamentarnega sistema z eno razliko – izvršna veja je posebej okrepljena, kar se kaže s položajem predsednika republike, ki je podoben položaju predsednika v predsedniškem sistemu – je neposredno izvoljen, ima močna pooblastila, številne pristojnosti, močan vpliv na oblikovanje in delovanje vlade, ki je formalno sicer vezana na parlament, dejansko pa je odgovorna predsedniku republike (Francija)

Temeljne značilnosti demokratičnega političnega sistema

1. izkustvenost – vključenost vseh državljanov v politični sistem
2. zagotovljene človekove pravice in svoboščine
3. večinski princip odločanja
4. zaščita in varovanje vseh družbenih manjšin
5. natančna opredelitev in omejitve dolžnosti države in vseh drugih subjektov, ki nastopajo v političnih procesih
6. zagotovitev in uveljavljanje odgovornosti države
7. zagotovitev obstoja političnega in strankarskega pluralizma

DEMOKRACIJA, DEMOKRATIZACIJA IN DEMOKRATIČNI PREHOD

LIBSET – demokracija je tisti politični sistem v katerem kar največji delež populacije vpliva na izbiro med kar največjim možnim številom alternativnih kandidatov. Gre za politični sistem, kjer je ena politična garnitura na oblasti, druga pa na opoziciji.

Robert **DAHL** – demokracijo enači s političnim sistemom nenehne odzivnosti vlade na preference državljanov. Je politični sistem kjer so vsi državljani medsebojno enaki.

- temelji na dveh temeljnih značilnostih
  1. visoko inkluzivna
  2. široke možnosti za politično tekmovanje
- 8 institucionalnih jamstev za demokracijo (pogojev) – za boljše razumevanje → najpomembnejše je 8. pravilo, da so politične institucije odvisne od volilnih glasov in drugih oblik izražanj preferenc državljanov.

PRZEWORSKI – minimalistična opredelitev demokracije, ki je režim v katerem volitve dajejo opoziciji vsaj nekaj možnosti, da prevzamejo oblast

Temeljne značilnosti sodobnih demokracij

1. politični pluralizem
2. redne in poštene volitve
3. reprezentativnost (predstavniki)
4. inkluzivnost (vključevanje državljanov)
5. opredelitev in omejitve pristojnosti oblasti ter pravic in obveznosti države do državljana
6. večinsko odločanje – preprečevanje pridobitve absolutne in neomejene oblasti
7. zagotavljanje človekovih pravic in varstvo manjšin
8. participativna politična kultura

Perzeworski: Sposobnost demokracije je, da preživi, če so izpolnjeni 3. pogoji:

1. prisotna ustrezna politika
  2. stvar ustreznih javnih politik
  3. stvar sreče
- kazalnih uspešnosti demokracije je test dvojnih volitev
  - kazalnik stabilnosti demokratičnega političnega sistema je test generacij – politični sistem mora preživeti eno generacijo (12let)

Linz in STEPHAN

- kot predpogoje utrjene demokracije navajata 3 faktorje
  1. samostojna in neodvisna država
  2. vseh 8 Dahlovih institucionalnih pogojev poliarhije mora biti izpoljenih
  3. izpostavljena mora biti demokratična oblika vladanja
- hkrati pa jo opisujeta kot medsebojno povezano sfero 5 dejavnikov:
  1. sfera politike
  2. sfera civilne družbe
  3. sfera vladavine prava
  4. sfera institucionalne ekonomske družbe
  5. sfera racionalnega birokratskega aparata države
- utrjen sistem je tisti v katerem:

1. noben akter, politična stranka, institucija ne proučuje nobenega alternativnega demokratičnega procesa za prevzem oblasti
2. nobena politična institucija ali skupina ne zahteva pravice veta proti katerikoli odločitvi demokratične oblasti

Kot znake utrjenosti demokracije je potrebno upoštevati 5 osnovnih kriterijev:

1. participacija državljanov na volitvah kot simbol utrjenosti demokracije
2. stabilnost vlade – v funkcionalnem in časovnem smislu
3. odsotnost političnega nasilja
4. svobodna možnost oblikovanja nadaljnjega delovanja v sferi civilne družbe
5. participativna politična kultura

DEMOKRATIZACIJA

- politični proces, katerega cilj je uvedba političnih sprememb (POTTER)
- ponavadi ima 4 faze:
  1. uvodna faza: vsebina – izgradnja nacionalne enotnosti
  2. pripravljalna faza: izoblikovanje različnih političnih alternativ
  3. odločilna faza: nastajanje in oblikovanje prve/nove ustave
  4. privajalna faza: demokratične oblike vladanje prehajajo v navado, demokracija se utrjuje – konsolidira (konsolidacija)

DEMOKRATIČNI PREHOD

- klasična literatura pozna 3 faze procesa demokratičnega prehoda
  1. TRANZICIJA – obdobje razpadanja starega režima
    - lahko je zelo kratko (1 dan) ali zelo dolgo (več let)
  2. faza prehoda v ožjem smislu
    - izvedba spodobnih volitev, sprejetje in sprememba nove ustave, ustanovitev novih ustanov političnega sistema, njihovo napolnitev z demokratični izvoljenimi predstavniki
  3. KONSOLIDACIJA DEMOKRACIJE
    - najmanj 10 let, včasih tudi več – obdobje ukoreninjenja novega demokratičnega sistema (večina držav je znotraj te faze)

Uspešnost demokratičnega prehoda merimo z ZUNANJIMI in MOTRANJIMI DOLOČNICAMI (Libset) – najpomembnejše dejavniki; socialni sistem, gospodarski razvoj in legitimnost

- notranje določnice glede na vpliv na konsolidacije demokracije delimo na 4 skupine:
  1. socio-ekonomske determinante
    - najpomembnejši je BDP - stabilnost je veliko večja, če ima država vsaj 6.000\$ BDP/prebivalca (magična meja), pri nižjih BDP/prebivalca je opaziti več konfliktov. Demokracije lahko preživijo tudi v revnih državah, pod pogojem visoke gospodarske rasti in nizke inflacije (vsak 5%)
    - socialno ekonomske determinante so tudi: število prebivalca na zdravnika, stopnja pismenosti, št. telefonskih priključkov na 1000 prebivalcev...
  2. svobodna in živahna civilna družba, ki sodeluje v procesu oblikovanja politik
  3. etnična homogenost

- čim večji odstotek čiste/nacionalne populacije – manjšine predstavljene kot ovira (Poljska najbolj čista)
- 80. leta 20. stoletja – teza blagoslovljenosti s homogeno populacijo
- 4. politične spremenljivke – najbolj razvejane
- vpliv različnih volilnih sistemov na stabilnost demokracije, učinkovitost in stabilnost, legitimnost političnega sistema, da so državljani zadovoljni z učinkovitostjo političnega sistema
- zunanje določnice
  1. demokratični sosedje
  2. zunanja politika države
  3. oboroženi spopadi – vojne v soseščini
  4. razpad multinacionalnih držav (ali je neka država nastala z razpadom multinacionalnih držav – bivša SZ in Jugoslavija)

Med neposrednimi pobudniki in zaščitniki so nadnacionalne integracije (NATO, EU), mednarodne organizacije (mednarodni monetarni sklad, svetovna banka, OZN)

Po 1990 pride do industrializacije, promocije in zaščite demokracije – kot glavni »izvoznik« ZDA

Stanje demokratičnosti merimo z indeksom demokratizacije, ki je sestavljen iz ocen 4 relevantnih področij:

1. politični procesi – svobodnost, poštenost volitev, razvitost večstrankarstva, participacija ljudi v političnih procesih
2. področje civilne družbe – razvitost (razvitost nevladnih organizacij, sindikalna organiziranost, ali imajo interesne skupine možnost sodelovanja v političnem procesu)
3. področje medijev – pravni okvir in dejansko stanje medijske svobode, možnost ustanavljanja zasebnih medijev, ki bodo finančno uspešni, svoboda dostopa do interneta..
4. delovanje države in uprave – transparentnost oblasti, javno ali ne, stopnja decentralizacije, oblast zakonodajnih teles..

Demokracija v Sloveniji

- položaj Slovenije v Jugoslaviji
- tranzicijski procesi niso bili v neposredni vzročni zvezi z razpadom vzhodnega socialističnega bloka, ampak je imelo lastne vzroke in povode
- Slovenija v obdobju enopartijskega sistema (45-90) dvakrat drugačna od ostalih socialističnih držav
  1. republika v multinacionalni federalni državi (v Jugoslaviji je bilo 6 republik)
  2. poseben položaj znotraj jugoslovanske federacije (zaradi gospodarske razvitosti, jezikovne kulturne posebnosti, zgodovinskega razvoja, odprtost navzven..)
- tri velike prednosti Slovenije v primerjavi z ostalimi tranzicijskimi državami
  1. etnična homogenost
  2. za Jugoslovanske razmere relativna visoka gospodarska razvitost, ugodna industrijska struktura, povezave z zahodnimi trgi
  3. geostrateški položaj (2 sosednji državi demokraciji – Italija in Avstrija → visoka stopnja mobilnosti in relativna tehnološka razvitost)

Stanje demokratičnosti:

Plusi:

- Slovenija spada med politično najbolj razvite postsocialistične države, vendar ima utrjen konsolidiran demokratičen sistem,
- vzpostavljeni si vsi vzvodi in mehanizmi, ki so potrebni za uspešno delovanje demokracije, za zagotavljanje demokratičnega tekmovanje in svobodno izbiro demokratov,
- volitve so demokratične, vsi politični akterji ji spoštujejo

Minusi:

- zaostajanje na področju politične participacije, zlasti tiste, ki ni vezana na volitve (primerjava z zahodnimi državami), civilna družba ni dovolj razvita
- gospodarska razvitost zaostaja za zahodnimi demokracijami
- medijski prostor neuravnotežen (zlasti politično)
- stopnja politične kulture še ne dosega zahodnih demokracij (ne moremo govoriti o participativni politični kulturi), hkrati pa obstajajo vzorci političnega mišljenja, ki izvirajo iz nedemokratičnih tradicij – izraža se v političnem kadrovanju in negativnem odnosu do parlamenta kot nacionalnega legitimnega reševanja konfliktov

VOLILNI SISTEM

- lahko opredelimo ožje ali širše
- 1. širše
  - volilni sistem je skupek pravil, ki urejajo volitve in skupek volilnih načel in sredstev za njihovo uresničevanje
  - volilni sistem vsebuje predpise o volilni pravici, predpise o organizaciji volitev, o razdelitvi mandatov, postopku in tehniki volitev
- 2. ožje
  - volilni sistem je samo sistem delitve mandatov: razdelitev sedežev v parlamentu, glede na število glasov dobljenih na volitvah

Elementi volilnega sistema:

- najpomembnejši element volilnega sistema je volilna pravica, ki je ena temeljnih političnih pravic – predpisi o volilni pravici določajo krog oseb, ki imajo pravico voliti predstavniška telesa → **AKTIVNA VOLILNA PRAVICA**, poleg tega ti predpisi določajo tudi krog oseb, ki imajo pravico biti izvoljene → **PASIVNA VOLILNA PRAVICA**
  - o aktivna in pasivna volilna pravica se lahko prekrivata, lahko pa sta si različni (v Slo: prekrivata se pri volitvah v državni zbor, različni pa sta si na volitvah občinskih svetnikov)
- odločbe o organizaciji volitev, o volilnem postopku in volilni tehniki
- varstvo človekovih pravic, ki volivcu omogočajo svobodno in nemoteno izvrševanje volilne pravice

Načela volilnega sistema

1. Splošna volilna pravica

- vsak državljan lahko glasuje ne glede na svojo raso, narodnostno, ekonomsko.. pripadnost
- izključeni so mladoletni (meja od 15 do 24 let) in vsi tisti, ki niso pravno sposobni (duševni prizadeti)
- volilno pravico imajo ponavadi samo državljani posamezne države, ne pa tudi tujci, saj se volilna pravica povezuje z državljanstvom → izjeme znotraj EU: za volitve za EU parlament in lokalnih volitvah lahko glasujejo vsi, ki imajo stalno prebivališče
- v začetku je bila volilna pravica zelo omejena na ozek krog ljudi – omejevanje se imenuje **VOLILNI CENZUS**: sprva premoženjski cenzus, kasneje so ga zamenjali spolni, rasni narodnostni.. Danes velja le cenzus nastanitve – volivec mora v določenem kraju dovolj dolgo prebivati, da lahko tam glasuje
- splošna volilna pravica obsega **PASIVNO**(pravica biti izvoljen) in **AKTIVNO** (voliti) volilno pravico
- pri pasivni pravici pri nekaterih volitvah predpisani strožji pogoji, zlasti za predsednika – pri nas jih niti ni, ena redkih je omejitev pasivne volilne pravice za izvolitve ustavnih sodnikov (morajo biti Slovenci, pravniki in starejši od 40 let)

2. Enaka volilna pravica

- vsak glas volivca ima enako vrednost
- nasprotje temu je **VEČKRATNO GLASOVANJE** (Pluralni votum)
- v sodobnih volilnih sistemih obstajajo kršitve načela enakosti . najpogosteje uporaba volilne geometrije: namerno preoblikovanje ali velikosti ali oblik volilnih enot (začetnik Gerry Mender – preoblikoval tako, da je dobil več glasov) → **GERRY MENDERING**

- načelo enakosti je najbolj dosledno upoštevano v primeru, če imamo le eno volilno enoto (predsedniške volitve), načelo pa je kršeno na državno zborskih volitvah (pripadniki manjšin imajo po 2 glasova)

3. Neposredna volilna pravica

- volitve so posredne (kažejo stopnjo nezaupanja v državljane – ZDA, Slo volitve v državni svet..) in neposredne (bolj demokratične)

4. Tajnost glasovanja

- je povezano s svobodno volilno pravico – takrat ko lahko svobodno in neovirano izbereš med različnimi kandidati
- uresničevanje svobodne volilne pravice je v praksi omogočeno s tehniko glasovanja
- svobodna volilna pravica ima dva vidika:
  - a. vsak volivec ima pravico, da se svobodno opredeli in da ga nihče ne ovira oz. vpliva na njegovo odločitev
  - b. vprašanje ali je volivec dolžan uveljavljati svojo volilno pravico?
    - odgovor da – udeležba je obvezna: v volivec v primeru neudeležbe dobi kazen (denarna globa ali kaj hujšega (Argentina: prepoved zaposlitve v javnem sektorju za 3 leta), poznajo pa tudi opravičljive razloge (Ciper: če je volišče od doma oddaljeno več kot 50milj, če si star več kot 70..). → čim večja udeležba (v povprečju se poveča za 15%, za 10% za se poveča še. Neveljavnih glasovnih)
    - ločimo tri tipe držav:
      - udeležbe obvezna, zelo velik nadzor (Avstralija, Ciper, Luxemburg, Bolivija)
      - volilna udeležba obvezna, vendar zgolj šibek nadzor nad volivci (južno Am. države: Brazilija, Čile, Argentina..)
      - udeležba ni obvezna

VOLILNI SISTEM

- glavna funkcija volilnega sistema je predvsem, da dopušča bolj ali manj svobode komuniciranja med vladajočimi in vladanimi
- preko volilnega sistema volivci politični oblasti podeljujejo legitimnost, - gre za izbiro vodstva, različne vrste družbene moči se preko volivcev pretvorijo v legitimno politično moč
- volilni sistem je orodje za razdelitev mandatov, ki je odvisna od izidov glasovanje, kako se volilni glasovi pretvorijo v mandate je odvisno od volilnega sistema
- v groben poznamo dva volilna sistema, ki predstavljata oba extrema (med njima je še vrsta drugih volilnih sistemov):

1. VEČINSKI

- razvil se je pred proporcionalnim. Uveljavljen večinoma v Anglo-saških državah, predvsem v VB in ZDA
- znotraj večinskega volilnega sistema obstajata dve različici
  - a. relativni večinski volilni sistem: izvoljen tisti, ki dobi relativno večino (vsaj en glas več od konkurentov → pomanjkljivost: omogoča, da zmaga tak kandidat, ki dobi manjšino glasov
  - b. absolutni večinski volilni sistem: izvoljen tisti, ki dobi vsaj en glas več kot $\frac{1}{2}$ → pomanjkljivost: drugi krog volitev

- poznamo še *alternativno glasovanje* – v uporabi v Avstraliji, ki temelji na absolutnem načelu, vendar ne zahteva ponavljanja (drugega kroga), saj vsak volivec že takoj označi kandidata, ki bi mu želel v drugem krogu dati svoj glas (lahko označi več kandidatov)
- prednosti in pomanjkljivosti:
  - Plusi:*
    - veliko enostavnejši, bolj pregleden in volivcu omogoča odločanje med določenimi kandidati – volivec ve za koga je glasoval in kdo je njegov predstavnik v pralamentu
    - omogoča večjo stabilnost oblasti – vlado vedno sestavlja tista stranka, ki zmaga
    - sistem omogoča odgovornost poslancev do volivcev, ker vsak poslanec predstavlja tiso enoto, kjer je bil izvoljen
  - Minusi:*
    - ne odraža politične moči, ker favorizira le tisto enp stranko, ki je zmagala na volitvah
    - izhaja iz prve: drugi ostali manjšinski glasovi/stranke večinoma niso zastopane oz. so podzastopane

2. PROPORCIONALNI

- razvoj v 19. stoletju z uveljavitvijo ideje, da mora tudi politična manjšina imeti predstavnike v parlamentu.. Uveljavljen po kontinentalni Evropi, Japonskem in drugje po svetu
- načelo, da morajo dobiti vse politične stranke takšno zastopnost v parlamentu, ki bo kar najbolj v razmerju z njihovim volilnim rezultatom
- značilnost, da dodeljeni mandati ustrezajo dobljenim glasovom na volitvah, kar omogoča, da so različni interesi in stranke v parlamentu ustrezno predstavljeni → posledica: sestava parlamenta kar najbolj ustreza politični sestavi družbe
- proporcionalni volilni sistem se pojavlja v različnih oblikah in kombinacijah, vendar so najbolj razširjene 3:
  - a. harejev količnik
  - b. d'hontov sistem
  - c. droopov sistem
- posebnosti: volilna klavzula PROHIBITIVNA KLAVZULA ali volilni prag: meja, ki jo mora posamezni kandidat oz. stranka doseči, če želi vstopiti v parlament (v Slo 4%, pred letom 2000 so bili 3 mandati) → namen: preprečiti majhnim strankam vstop v parlament, zmanjšati število strank in s tem povečati stabilnost (v Slo od 16 strank v parlament prišlo le 7) → če politična stranka dobi manj kot 4%, se odstotki le teh proporcionalno razdelijo med strankami ki so prišle v parlament
- prednosti in slabosti:
  - plusi:*
    - omogoča bolj sorazmerno razdelitev mandatov v skladu z volilnimi rezultati
    - omogoča ustrezno zastopnost manjšin → večja odzivnost parlamenta, ki lahko v svoje delovanje zajame večjo različnost interesov in potreb državljanov
  - minusi:*
    - je zapleten

- povzročča nestabilne koalicijske vlade in s tem slabi položaj parlamenta
- ni javne odgovornosti poslancev do volivcev, odgovornost je porazdeljena v proporcionalnem volilnem sistemu, poslanci odgovarjajo celotnemu volilnemu sistemu (ljudstvu)
- proporcionalni volilni sistem volivcu onemogoča glasovanje o posameznih kandidatih, glasuje lahko le za listo in ne za konkretnega kandidata → posledica os ekstremne politične stranke

- v Sloveniji uporabljamo proporcionalni večinski sistem pomešan z nekaterimi elementi večinskega volilnega sistema
- Slovenija je na državno zbornskih volitvah razdeljena na 8 volilnih enot, v kateri se voli po 11 poslancev (88 skupno), ostala 2 sta izvoljena v posebnih volilnih enotah (manjšine)
- Volilne enote so razdeljene na volilne okraje
- oddani glasovi na volitvah se spreminjajo v mandate dvostopenjsko:
  1. najprej se razdelijo znotraj posamezne volilne enote, kjer se uporablja Droopov sistem (do 2000 se je uporabljal Harejev količnik)

→ Droopov sistem: skupno število glasov za vse liste v volilni enoti (npr. 12000 glasov) se deli s številom poslancev, ki se volijo v volilni enoti povečanim za 1 ($11+1=12$), da dobiš količnik

$$12\ 000 \text{ glasov} : 12 \text{ poslancev} = \text{količnik } 10\ 000$$

Stranka: št. Glasov	Št. Glasov deljeno s količnikom 10 000	Št. mandato	Ostanek glasov
SD: 32 000	3	3	2 000
SDS: 19 000	1	1	9 000
Zares: 2 000	0	0	2 000

Preostanek glasov se prenese na državno raven in se v drugem krogu delitve mandatov razdelijo na tej ravni, kjer se upoštevajo vsi glasovi, ki jih je dobila posamezna stranka – uporaba d'hontovega sistema – na tej ravni se razdeli od 10 do 20 mandatov (70-80 se jih razdeli na prvi ravni)

POLITIČNO PREDSTAVNIŠTVO

- je koncept, ki je precej bolj sporen na ravni vsakdanje politike kot na ravni politične teorije
- poznamo tri vrste sporov:
  1. Kdo naj bo predstavljen?
Ali naj bo predstavljen nek gospodarski ali družbeni interes?
Drugi del spora: Kdo naj ima volilni pravico (polnoletni državljani ali samo moški ali samo ženske)
  2. Kako naj izberemo predstavnike?
Naj bodo izvoljeni ali imenovani?
Če so izvoljeni, kako naj bodo izvoljeni – po večinskem ali proporcionalnem sistemu?
  3. Kako naj se izvoljeni predstavniki ravnaajo?
Ali naj upoštevajo želje volivcev?
Naj bodo neodvisni in delujejo po javnem interesu?

Prva dva spora sta rešljiva tako, da se volilna pravica podeli vsem polnoletnim državljanom in da se predstavniki volijo in ne imenujejo.
Tretji spor nima enotnega odgovora.

Obstajajo 4 temeljne vrste uporabe pojma predstavništvo

- prve tri imajo politično in nepolitično konotacijo, četrti pa samo politično

  1. delegirano predstavništvo
    - nastane pri uporabi pojma za opis osebe, ki ji je priznana dolžnost obrambe ali pospeševanja interesov (tistih, ki jih je opredelil pooblastitelj)
    - predstavniki so veleposlaniki, odvetniki, trgovski zastopniki..
    - v sodobnih političnih sistemih je to predstavništvo značilno ta lobije
    - predstavnik ne deluje natančno tako kot bi ravnal pooblastitelj sam, mora pa izpolniti cilje, ki jih je določil pooblastitelj
  2. mikrokozmično
    - se nanaša na fizične podrobnosti med predstavniki in predstavljenimi
    - uporablja se v javnomnenjskih raziskavah, v katerih je uporabljen reprezentativni vzorec
  3. simbolično
    - gre za predmet, znak, simbol, ki je opisan kot reprezentativen za neko družbo na simboličen način
    - pomembno zlasti za politično mobilizacijo znotraj družbe
  4. politično
    - se nanaša na položaj izvoljenih članov predstavniškega telesa v sodobni demokratični državi
    - člani takih predstavniških teles so predstavniki zato, ker so izbrani po posebnem postopku, ki jim omogoča, da zasedejo položaj predstavnika ljudstva

HOBBS

- po njem je politično predstavništvo proces avtorizacije oz. pooblaščenja
- člani parlamenta v sodobnih državah niso delegati ljudstva, zato jih ljudstvo ne more odpoklicati, zamenjajo jih lahko le na volitvah
- člani parlamenta so zato legalni uradni predstavniki ljudstva, dokler se ne zgodi:
  - a. smrt
  - b. izgubijo volitve
  - c. odstopijo
- zato pravimo, da imajo sodobni predstavniki **REPREZENTATIVEN** ali **SVOBODNI MANDAT** (predstavniki v pravem smislu niso odvisni od navodil svoje volilne baze, politično gledano pa so vezani na navodila volivcev)
- nasprotje reprezentativnemu mandatu je **IMPERATIVNI** ali **VEZANI MANDAT** (v Slo od 1990) – poslanec je strogo vezan na navodila svoje volilne baze in je lahko kadarkoli odpoklican
- politično predstavništvo temelji na 4. načelih
  1. predstavnike izvolijo vladani
    - ni mogoče govoriti o predstavništvu, če tisti, ki vladajo niso voljeni s strani vladanih
  2. načelo distribucije
    - volitve ne odpravljajo razlik v položaju in funkciji med ljudstvo, in oblastjo
    - ne vzpostavlja identitete med ljudstvom in oblastjo
  3. predstavniki obdržijo vsaj delno neodvisnost od preferenc volilnega sistema
    - zavračanje dveh temeljnih praks, ki omejujeta avtonomijo političnih predstavnikov. Ti praksi sta imperativni mandat in odpoklic poslanca
  4. zahteva svobodo izražanj političnih mnenj volivcev
    - gre za pravico vladanih, da svobodno izoblikujejo in izrazijo politična mnenja kadarkoli, tudi izven volitev in tudi če se politična mnenja ne ujemajo z razmerji politične oblasti

Razvoj politične predstavništva

- vzrok nastanka je v nezmožnosti, da bi ljudstvo neposredno odločalo o vseh javnih zadevah
- nastane v 13. stoletju v stanskih skupščinah, ki so jih občasno sklicevali takratni evropski vladarji
- takratno predstavništvo je bilo utemeljeno na kolektivni volji in urejeno z normami zasebnega prava, temeljna sestavina je bil **IMPERATIVNI MANDAT**
- reprezentativni mandat pojavi šele v 17. stoletju v današnji VB, skupaj z njim pa se pojavi tudi večja neodvisnost predstavnikov → temu prvemu obdobju rečemo **PARLAMENTARNA VLADAVINA** in traja do 2. polovice 19. stoletja
- v 19. stoletju se ideja političnega predstavništva začne povezovati z idejo demokracije, s splošno volilno pravico
- pojav množičnih strank, ki prvič objavljajo tudi politične programe
- razdalje med predstavniki in vladanimi se zmanjša, začne se novo obdobje političnega predstavništva – **STRANKARSKA VLADAVINA** → državljani ne volijo več nekoga, ki ga osebno poznajo, ampak stranko oz. njen program

- značilnost strankarske vladavine je volilna stabilnost
- množične stranke so utemeljene na razredni delitvi, izvoljeni predstavniki pa so vezani s strankarsko disciplino, prevladuje predvsem skupinska identiteta politične stranke
- po letu 1970 pride do premika od strankarskega do JAVNEGA TRIBUNALA
- značilna personalizacija volilne izbire; volivci glasujejo za osebe ne za politične stranke, pomembna postane osebnost kandidata
- volilna kampanja in volitve se osredotočijo na voditelja politične stranke, predstavniki so izvoljeni na podlagi imidža
- drugačni splošni okvirji volilne izbire, volivci se mobilizirajo glede na odnos do nasprotnikov in glede na zaznavne razlike med političnimi strankami
- pojav treh novih protagonistov: množični mediji (radio, tv, internet), ki omogočajo neposredno komunikacijo volivcev in kandidatov –
- manj pomembne so predvolilne obljube, javnomnenjske ankete,
- nestalni volivec – volivci nihajo, so neodločeni, kar spodbuja politike, da predstavijo svoje predloge vedno znova in to neposredno publiko → s tem se oblikuje struktura, ki jo označuje javni tribunal: *na eni strani je oder s kandidati, na drugi strani publika (volivci)*

Slovenija

Slovenska nova ustava iz leta 1991 je uvedla sistem političnega predstavništva, ki temelji na suverenosti.

- vpeljala je reprezentativni mandat, kar je razvidno iz člena ustave – poslanci so predstavniki celotnega ljudstva in niso vezani na nobena navodila.

Ustava je prepovedala pravno vezanost poslancev na navodila, prepoveduje tudi možnost odpoklica poslancev kot enega od elementov imperativnega mandata.

- praksi – poslanec je v resnici vezan na politično stranko in volivce., sankcija v primeru nespoštovanja pa je neizvolitev na naslednjih volitvah

V državnem zboru imajo tudi po dva poslanca manjšinske narodne skupnosti

- ustava zanju ne predvideva drugačnega mandata, ker pa sta voljena na drugačni način (znotraj svoje skupnosti po večinskem načelu) in ker ustava predvideva, da noben zakon (ki se kakorkoli dotika položaja katerekoli od obeh narodnih skupnosti) ne more biti sprejet brez njunega soglasja (*značilnost imperativnega mandata*, ki pa ni pravno določena)

Mandat članov državnega sveta

- ustava ne določa ničesar, ker pa je državni svet interesno predstavniško telo, lahko ugotovimo, da imajo *imperativni mandat* – so predstavniki posameznih interesnih skupin znotraj družbe
- vezanost njihovega mandata ni pravno formalno določena, so pa dolžni na zahtevo interesne skupine, ki jo predstavljajo, poročati o svojem delu (drugi element imperativnega mandata)

ZAKONODAJNA OBLAST V SLOVENIJI

Slovenija je demokratična parlamentarna država → vlada je izvoljena v parlamentu, ki ima lastno legitimacijsko bazo in je v močnejšem položaju kot vlada → je nosilec zakonodajne veje oblasti

Parlament

- je mesto, kjer poteka demokratična razprava o najpomembnejših družbenih problemih in se izražajo različna mnenja
- je središče razprave in argumentacije
- je legitimno predstavniško telo za sprejem zakonov in drugih splošnih pravnih aktov
- oblikuje se na podlagi splošne in enake pravne pravice s tajnim glasovanjem
- je mesto kjer poteka spreminjane splošnih družbenih interesov v abstraktne pravne namene (zakone)
- vsak sodobni parlament ima 6 funkcij:
  1. predstavljanje družbenih interesov – splošno politično predstavništvo preko katerega se v parlamentu izraža volja vseh interesov v neki družbi
  2. ustvarjanje legitimnosti – po Johnu Locku je delovanje legitimnosti v dobrobit državljanov in predstavlja možnost upora proti nasilni vladi
    - legitimnost je lahko LATENTNA – izvolitev predstavnikov v naprej predpisan način (svobodne volitve)
    - MANIFESTNA – sprejem nekega sklepa na vnaprej predpisan način (zakonodajni postopek)
  3. reševanje interesnih konfliktov – iskanje skupnih interesov in za argumentiran boj; če se interesov ne da uskladiti sledi preglasovanje (večina zmaga)
  4. zakonodajna funkcija – je najpomembnejša – samostojnost zakonodajne funkcije omogoča načelo delitve oblasti → cilj: sprejem zakonov z vnaprej predpisanim določenim postopkom
    - zakon: splošen obvezujoč predpis, ki je potreben za ohranitev, razvoj neke politične skupnosti in štiti temeljne družbene vrednote; z njimi se podeljujejo pravice in obveznosti, oblikujejo se določeni interesi; kljub temu pa je le splošen pravni akt, ki nikoli ne sme veljati za konkretni primer
  5. rekrutacija in socializacija - volitve so mehanizem, ki izvaja med množično kandidatov selekcijo – izbor najbolj ustreznih in sposobnih, ki se izvaja že na lokalni ravni oblasti
  6. nadzor vlade – kazanje dejanske moči parlamenta → glavna sredstva nadzora se splošna razprava, poslansko vprašanje, interpelacija, nezaupnica, zaupnica in ustavna obtožba
    - poleg poslancev nadzor izvajajo tudi posamezna delovna telesa, ki nadzorujejo stanje na posameznih področjih dela vlade in nadzorujejo stopnjo implementacije sprejetih odločitev

Državni svet

- z vidika funkcij, ki jih ima državni svet, ga je mogoče uvrstiti kot nosilca katerekoli oblasti, če pa analiziramo funkcije gre za organ, ki deluje znotraj zakonodajne veje oblasti, ni pa njen nosilec
- glede dvodomnosti: državni svet je nepopoln drugi del državnega parlamenta → v Sloveniji nepopolni sistem dvodomnosti
- državni svet je tipičen korporativen organ, v njem so zastopani predstavniki različnih interesov znotraj družbe, sestavljen je iz:
  - o 40 državnih svetnikov, ki so izvoljeni z uporabo posrednih volitev – ELEKTRONSKI SISTEM,
  - o 22 predstavnikov lokalnih interesov
  - o 4 predstavniki delodajalcev
  - o 4 predstavniki delojemalcev
  - o 6 predstavnikov negospodarskih dejavnosti
  - o 4 predstavniki kmetov, obrtnikov in samostojnih poklicev
- državni svetnik je neprofesionalna častna funkcija, izvoljeni so za 5 let, položaj delno podoben položaju poslanca le v tem, da imata oba imuniteto
- ima 5 glavnih pristojnosti
  1. zakonodajna iniciativa – državni svet ima pravico državnemu zboru predlagati katerikoli zakon v sprejem
  2. ustanovitev preiskovalne komisije – državni zbor ima pravico zahtevati ustanovitev
  3. lahko zahteva razpis zakonodajnega (naknadnega) referenduma
  4. državnemu zboru lahko daje mnenja o vseh zadevah iz pristojnosti državnega zbora

- lahko pred razglasitvijo kakega zakona zahteva od državnega zbora, da o zakonu ponovno odločajo – pravica do SUSPENZIVNEGA (odložilnega) VETO → je fakultativnega značaja, državni svet ga lahko vloži ali pa ne – če se odloči za, ima natanko 7 dni po sprejemu zakona za vložitev. Državni zbor lahko veto, ki ga vloži državni svet, preglasuje, vendar mora doseči absolutno večino (46 ali več)

Delovna telesa v državnem zboru

- oblika notranje organiziranosti državnega zbora so nosilci precejšnega dela zakonov in postopkov, njihov cilj je, da razbremenijo državni zbor
- ločimo dve glavni vrsti nosilcev:
  1. komisije
    - so organi na ravni parlamenta, ki se ukvarjajo z zadevami, ki so pomembne za notranjo organizacijo parlamenta
    - nekatere stalne, druge ustanovljene samo za en mandat
    - najpomembnejša MANDATNO VOLILNA KOMISIJA, ki potrjuje mandate in odloča o vseh volitvah v državnem zboru
    - posebne oblike komisij so PREISKOVALNE KOMISIJE, ki so nestalne delovna telesa, ustanovi jih državni zbor za eno mandatno obdobje z namenom preiskave določenih političnih dogodkov/afar → posebnost: zaslišijo lahko vse priče, osumljence in podajo prijavo na tožilstvu
  2. odbori
    - stalna delovna telesa, ustanovljena po RESORNEM NAČELU → njihova področja dela se pokrivajo s področji ministrstev
- ločimo jih tudi na *stalna* (ustanovljena v vsakem mandatnem obdobju) in *nestalna* (se ustanovijo za en mandat)
- mesta v delovnih telesih se razdeljujejo proporcionalno glede na volilni rezultat, s tem da mora imeti opozicija v obeh nadzornih delovnih telesih (komisija za nadzor proračuna in komisija za delo varnostnih in obveščevalnih služb) večino
- delovna telesa imajo med 5 do 25 članov, kar je odvisno od pomembnosti telesa – manjša velikost večja specializacija, večja pa teži k večji ekonomičnosti delovanja parlament
- delovna telesa imajo 5 glavnih funkcij:
  1. specializacija – vsaka politična stranka naj bi prispevala/predlagala tiste poslance, ki tematiko poznajo, kar omogoča večjo specializiranost znotraj delovnega telesa ter ekonomičnosti in učinkovitost
  2. zagotavljanje zakonodajne kontinuitete in stabilnost v procesu delovanja politik
  3. pridobivanje različnih informacij
  4. strankarska koordinacija – v delovnih telesih se srečujejo strankarski strokovnjaki za posamezna področja in se poskušajo usklajevati
  5. pridobivanje pogajalskih koristi

Opozicija

- je vsako tekmovalno dejanje uperjeno proti vladajoči oblasti z namenom, da se nanjo vpliva ali pa da se jo zruši
- politološki pojem opozicije – parlamentarna opozicija
- vsaka opozicija ima 4 glavne funkcije
  1. kritika – poskus najti napake v vladajoči oblasti, pri tem pa ni pomembno ali so dejanske ali namišljene
  2. nadzor nad vlado
  3. predstavljanje alternativ – vsaka opozicija skuša proti vladajoči oblasti postaviti svojo, ki mora biti dovolj poznavna
  4. zastopanje tistih interesov, ki jih vladajoča politika zanemarja

Vrste opozicij

- klasična parlamentarna
  - vse tiste stranke, ki niso del vlade
  - svoji naslednici je pripravljena priznati vse pravice, ki jih uživa sama
- opozicija iz principa
  - zavzema se za odpravo trenutnega političnega ali ekonomskega sistema
  - svoji naslednici ne pripravljena priznati pravic (npr. fašistična stranka Italije po 1sv)

- konstruktivna opozicija
  - namen/cilj je zrušitev vlade
  - daje konstruktivne predloge, opozarja na napake
- destruktivna opozicija
  - cilj je zrušitev vlade ne glede na ceno
- kooperativni tip opozicije
  - ne kritizira vlade, z njo sodeluje (npr. Stranka mladih Slovenija)
- kompetivni tip opozicije
  - tekmuje z vlado, ustanavlja novo vlado v senci

Koalicija

- skupina političnih strank, ki se sestavi z namenom, da dobi večino sedežev v parlamentu, da sestavijo vlado
- poznamo tri vrste koalicij:
  - 1. predvolilne koalicije**
  - 2. zakonodajne koalicije**
  - 3. vladne koalicije**
    - tipi vladnih koalicij:
      - večinska vladna koalicija (sedanji primer)
        - v parlamentu ima vsaj enega poslanca več kot 1/2
        - poznamo dva podtipa: *minimalna večinska koalicija* (točno toliko strank kot je nujno za zagotovitev večine), *prevelika koalicija* (vsaj 2/3 večina v parlamentu → motiv: veliki projekti)
        - manjšinska vladna koalicija (1995: LDS + SHD: 42 poslancev)
          - nima polovice v parlamentu
          - obstaja ko je opozicija medsebojno skregana
          - velika koalicija (1994: LDS + ZL + SHD + SDSS)
            - sestavljena iz največjih političnih strank ali iz vseh
            - ustanovljena v kriznih razmerah
            - tehnična vlada
              - oblikuje se iz strokovnjakov, ki niso nujno člani političnih strank
              - za krajše obdobje do naslednjih volitev

Državni zbor

- je zakonodajno telo, ki ima položaj splošnega zakonodajnega telesa in izhaja iz načela po katerem je predstavnik vseh državljanov Republike Slovenije
- v slovenski ustavi ureditvi je edini organ, ki opravlja zakonodajno funkcijo (lahko sprejema zakone)
- v državnem zboru so predstavljeni vsi državljanji RS
- šteje 90 poslancev, ki so izvoljeni na podlagi splošne in enake volilne pravice preko tajnega glasovanja
- posebej sta predstavljeni obe narodni skupnosti, ki imata pravico izvoliti po 1 predstavnika
- mandatna doba: 4 leta, lahko pa se skrajša v primeru smrti, odstopa ali pradžasnih volitev. Daljša je lahko v primeru izrednega ali vojnega stanja
- državni zbor ima tri velike skupine pristojnosti:
  1. zakonodajna funkcija
    - I. sprejema in spreminja ustavo
    - II. sprejema in spreminja zakone in druge splošno pravne akte
    - III. sprejema in spreminja poslovnik
    - IV. sprejema državni proračun in zaključni račun proračuna
    - V. razpisuje zakonodajne referendum
    - VI. sprejema deklaracije, resolucije, nacionalne programe..
    - VII. ratificira mednarodne pogodbe
  2. volilna funkcija
    - razpisuje različne politične funkcionarje, med njimi je najpomembnejši predsednik vlade, predsednike in podpredsednike državnega zbora (3), ministre, ustavne sodnike (9), 5 članov sodnega sveta, guvernerja centralne banke, varuha človekovih pravic...
    - v primerjavi s sodobnimi parlamenti po svetu ima državni zbor veliko večji obseg volilne funkcije
  3. nadzorna funkcija
    - državni zbor nadzoruje vlado in njeno izvrševanje zakonov, za to pa ima na voljo različne mehanizme: od poslanskih vprašanj so interpelacije, zaupnice, nezaupnice in ustavne obtožbe

ZAKONODAJNI POSTOPEK

- je eden treh ključnih pravno-reguliranih postopkov v državi
- je postopek v okvirju katerega se oblikuje, dograjuje in sprejme zakon
- avtorji zakonodajnega postopka so se zgledovali po dveh tujih demokracijah (Nemčija in VB)
- zakonodajni postopek temelji na 7 načelih, ki so del slovenskega pravnega sistema:
  1. načelo javnosti: da je celoten postopek sprejemanje zakona praviloma javen, ne velja samo za plenarna zasedanja državnega zbora, ampak tudi za seje delovnih teles
  2. načelo stopnjevanja: zakonodajni postopek je organiziran kot proces, ki prehaja iz 1 faze v 2 fazo, pri tem pa je ključna značilnost, da se proces lahko premakne v naslednjo fazo, ko je prejšnji postopek zaključen
    - slovenski zakonodajni postopek ima pravno gledano 4 faze, politološko pa 6 faz: 1, 2 in 3 faza je branje in glasovanje. Obe fazi, ki se odvijata pred prvim branjem se imenujeta *predhodna obravnava in vložitev zakonskega predloga*. Vsak akt, ki bo nekoč postal zakon, mora iti skozi vse faze (z izjemo predhodne obravnave)
  3. načelo samostojnosti: to načelo zahteva, da je parlament v procesu odločanja popolnoma avtonomen in neodvisen
  4. načelo pisnosti: zahteva, da so vsi akti, ki se kakorkoli nanašajo na besedilo bodočega zakona, vedno podani v pisni obliki
  5. načelo publikacija: zahteva, da se vsak sprejet zakon objavi v uradnem glasilu → Uradni list
  6. načelo kolegičnosti: zahteva, da zakone vedno sprejmejo zborna telesa (telesa, ki so sestavljena iz večin posameznikov)
  7. načelo ekonomičnosti: od parlamenta terja čim manjšo porabo časa, sredstev in osebnega napora poslancev, sprejem čim boljše zakonodaje..

V **procesu sprejemanja zakona** se v različnih fazah uveljavljajo različni politični vplivi in interesi. Po poslovniku je zapisano pravilo po katerem vsak predlog zakona, ki prispe v državni zbor, postane njegova last (vsak predlog zakona se lahko spreminja samo še znotraj državnega zbora).

1. faza: predhodna obravnava:

- fakultativna (neobvezna) faza poteka v delovnem telesu državnega zbora, predlaga jo lahko le predlagatelj zakona, o njenem razpisu pa odloča kolegij predsednika državnega zbora. Pri tej obravnavi gre za razpravo o temeljnih vprašanjih in družbenih razmerjih, ki bi se naj ovejala z zakonom
- predlagatelj je dolžan za predhodno obravnavo pripraviti odraz stanja na nekem družbenem področju in predlog zakonskega urejanja tega stanja
- cilj obravnave je usklajevanje stališč poslancev še preden predlog zakona uradno prispe v državni zbor
- ta obravnava se ponavadi uporablja pri zakonskih predlogih, pri katerih je možno pričakovati velike razlike v stališčih, v praksi pa se uporablja pri manj kot 10% predlogih zakona

2. faza: vložitev predloga zakona

- predlog zakona lahko v RS vložijo le 4 možni predlagatelji: 10% vloži vlada, ostali so lahko vsak poslanec, državni svet in skupina najmanj 500 volivcev
- vsak predloga zakona mora imeti 4 obvezne sestavine: naslov, uvod, besedilo členov in obrazložitev. Predlog zakona, ki se nanaša na spremembo nekega že uveljavljenega zakona pa mora vsebovati še vsebino tistih členov, na katere se sprememba nanaša
- postopku spreminjanja že uveljavljenih zakonov strokovno rečemo: NOVELIZACIJA (novela zakona)
- vsak predlog zakona najprej dobi predsednik državnega zbora, ki ima 2 nalogi: ugotoviti mora, ali morda že teče postopek spreminjanja zakona z enako ali podobno vsebino – če ja, začetek novega postopka zadrži, če pa temu ni tako, pa pošlje predlog zakona vsakemu poslancu in vladi, če le ta ni predlagatelj

3. faza: prvo branje oz. prva obravnava

- prva obravnava se opravi s posredovanjem predloga zakona vsem poslancem, razen če najmanj 10 poslancev v največ 15 dneh zahteva, da se opravi t.i. *splošna razprava* – razprava o razlogih, ki zahtevajo sprejem zakona in o načelih, ciljih in poglobitvenih rešitvah tega predloga zakona. Na koncu obravnave ima državni zbor tri možnosti:
  - a. lahko se odloči, da se opravi druga obravnava ob nespremenjenem besedilu predloga zakona
  - b. lahko se odloči, da mora predlagatelj popraviti svoj predlog zakona, pri tem pa mora upoštevati stališča, ki si jih posredovali poslanci
  - c. lahko se odloči, da je predlog zakona neustrezen in zaključi z zakonodajnim postopkom
- državni zbor odloča, če je na seji prisotna večina vseh poslancev, v tem primeru rečemo, da je državni zbor SKLEPČEN – pri tem je pomembna dejanska prisotnost vseh poslancev v dvorani. Sklepčnost se

ugotavlja na začetku vsake seje, po vsaki prekinitvi in pred vsakim glasovanjem. Po ugotovljeni sklepčnosti državni zbor veljavno odloča z večino opredeljenih poslancev

- najmanjše število, da se zakon sprejme je teoretično 1 (če je prisotnih 46). Glasovanje je praviloma javno, razen če zakon odloči drugače.
- pred začetkom druge obravnave mora predsednik državnega zbora določiti še t.i. matično delovno telo v katerem bo potem potekala – matično delovno telo je tisto v katerega področje dela spada predlog zakona. Če neko drugo delovno telo (zainteresirano delovno telo) ugotovi, da je glede nekega drugega predloga zakona zainteresirano podati mnenje, lahko pošlje to mnenje matičnemu delovnemu telesu → obe delovni telesi se nato medsebojno obveščata in usklajujeta

4. faza: druga obravnava

- druga obravnava se opravi v 2 delih: 1/2. obravnave se opravi v matičnem delovnem telesu, 2/2 obravnave pa na plenarnem zasedanju
- predstavlja najbolj poglobljeno in podrobno obravnavo predloga zakona (najpomembnejše)
- državni zbor predlog zakona obravnava po členih, vsak člen posebej. Po vsakem členu posebej se matični telo opredeli in po vsakem členu posebej tudi glasuje
- dopolnitve in spremembe zakonskega besedila poslanci sprejemajo z *amandmaji* – v obliki člena podan predlog za spremembo oz. dopolnitev zakonskega besedila
- na seji matičnega delovnega telesa lahko amandmaje vlagajo poslanci, poslanske skupine, zainteresirano delovno telo in vlada, kadar ni predlagatelj. Predlagatelj zakona pa lahko vlaga samo amandmaje na že vložene amandmaje
- razprava se nato nadaljuje na seji državnega zbora, ki opravi razpravi o vloženi amandmajih in o njih tudi glasuje
- tudi na seji državnega zbora se lahko vlagajo amandmaji, predlagatelji so lahko poslanske skupine, skupine 10 poslancev in vlada, kadar sama ni predlagatelj. Amandmaji so lahko podani samo k tistim členom, h katerim so bili že prej vloženi amandmaji

5. faza: tretja obravnava

- državni zbor opravi razpravo o zakonu v celoti, o posameznih čelnih pa samo pri tistih, kjer so bili že prej vloženi amandmaji
- tudi v 3. obravnavi je možno vlagati amandmaje, vendar samo k tistim členom, ki so bili že v 2. obravnavi amandmirani. Predlagatelj so lahko vlada, poslanska skupina in predlagatelj.
- V 3. obravnavi državni zbor preuči zakon glede na njegovo konsistentnost (ali je v nasprotju sam s sabo ali drugimi zakoni) in mesta v pravnem sistemu

6. faza: glasovanje

- se opravi takoj po zaključeni tretji obravnavi
- enkratno glasovanje o predlogu zakona v celoti, ki se opravi z uporabo glasovalne naprave
- pred glasovanje ima vsak poslanec pravico obrazložiti svoj glas
- ugotovi se sklepčnost, predlog zakona je sprejet, če je število glasov *za* večje od števila glasov oddanih *proti*. Sprejeti zakon je potrebno še razglasiti in sicer z ukazom predsednika republike → PROMULGACIJA, nakar ga je potrebno še objaviti v uradnem glasilu – publikacija
- zakon začne veljati praviloma 8. ali 15. dan po objavi v uradnem listu

Skrajšani in nujni postopek

- skrajšani postopek lahko predlaga samo predlagatelj zakona v 2 primerih: če gre za manj zahtevno dopolnitev oz. spremembo zakona ali če gre prenehanje veljavnosti celotnega ali enega dela zakona
- o njem odloča kolegij predsednika RS
- posebnost postopka je, da ni splošne razprave, 2. in 3. obravnava pa se združita v 1. in se opravita na isti seji
- nujni postopek je možno uporabiti v 3. primerih: če gre za izredne potrebe države, če je to utemeljeno s pojavom naravnih nesreč ali če te narekujejo interesi obrambe
- o predlogu za uporabo odločajo poslanci od sprejemanju dnevnega reda, v kolikor pa predloga po nujnem postopku poslanci ne sprejmejo, se ta zakon obravnava po rednem postopku
- tudi tukaj 1. obravnava odpade, 2. in 3. se združita v 1. in se opravita na isti seji
- posebnost: amandmaje je možno vlagati tudi ustno, s tem, da jih je pred končnim odločanjem potrebno vložiti še pisno.

IZVRŠILNA VEJA OBLASTI

- obsega dva med seboj tesno povezana subjekta (področja):
  - vlado kot politično telo
  - državna uprava, ki je zgodovinsko gledano najstarejši del javne uprave

Državna uprava

- zaradi notranjih razdeljenosti ji rečemo izvršilno-upravna veja oblasti
- izvršilno-upravna veja je tisti del države, kjer se na najbolj neposreden način izvršujejo posamezne funkcije države – te funkcije pa so socialna, ekonomska in represivna
- v predsedniškem sistemu je izvršilna veja v drugačnem položaju kot v parlamentarnem političnem sistemu:
  - o v predsedniškem je nosilec izvršilne veje oblasti predsednik, ki to oblast izvršuje preko svoje administracije. Druga značilnost pred. sistema pa je njena neodgovornost do zakonodajne veje.
  - o v parlamentarnem sistemu pa je nosilec vlada, ki pa je odgovorna zakonodajnemu telesu.
  - o najbolj šibek pa je položaj izvršilne veje v skupščinskem sistemu, v katerem je izvršilni organ povsem podrejen skupščini, ki predstavlja najvišjo oblast

Vlada

- je politično telo, ustanovljeno z namenom izvrševanja politike tistih političnih strank, ki vlado sestavljajo
- je ključni oblikovalec politike v državi, saj jo oblikuje na dva načina: preko svoje izvršilne funkcije in preko predlogov, ki jih pošilja parlamentu
- je kolegijski organ in predstavlja vez med parlamentom, ki zakone sprejema in med državno upravo, ki mora zakone izvajati
- je enoten kolegijski organ, ki nima ožje ali širše sestave, sestavljen iz predsednika vlade in 18 ministrov (ob tega trije brez listnice), ki imajo dvojno funkcijo: so člani vlade kot kolegijskega organa, hkrati pa so predstojniki ministrstev: vodijo vsak svoj upravni resor
- člani vlade so lahko tudi ministri, ki nimajo svojega pravnega resorja (*ministri brez listnice*), v nekaterih državah so lahko člani vlade tudi namestniki ministrov, direktorji vladnih uradov in agencij.. (v Slo ni tako) predsednika vlade nimamo
- ministri imajo naloge
  1. vodijo in predstavljajo ministrstvo
  2. dajejo politične usmeritve za delo ministrstva in vseh organov v sestavi
  3. nadzorujejo delo ministrstva
  4. izdajajo predpise iz pristojnosti ministrstva (pravilniki, navodila, upravne odločbe..)
- vsak minister ima enega namestnika – *državni sekretar* (lahko imajo neomejeno število državnih sekretarjev), ki jih imenuje vlada na predlog ministrstva, njihov mandat je vezan na mandat ministra.. Tudi predsednik vlade jih lahko ima kolikor želi (državnih sekretarjev)
- strokovno delo na ministrstvih vodijo direktorji organizacijskih enot v okvirju ministrstva, te enota se imenujejo *direktor*

Vlada ima 4 temeljne funkcije

1. koordinativna funkcija: vlada je pristojna za koordinacijo delovanja upravnih organov
2. nadzorna funkcija: v okvirju te funkcije vlada nadzira delovanje upravnih organov
3. inicijativa: vlada parlamentu predlaga v sprejem zakone in druge pravne akte
4. izvršilna: vlada skrbi za izvrševanje vseh sprejetih zakonov

Vlada lahko prejema zakone v izrednih razmerah in v vojni, vendar šele takrat ko se parlament ne more sestati. Te zakone (uvedene z zakonsko močjo) mora vlada dati v potrditev parlamentu kakor hitro se ta lahko sestane

Odgovornost vlade

- vsak minister je nosilec 4 odgovornosti:
  1. kolektivna odgovornost:
- se kaže v tem, da je vsak minister odgovoren za vse odločitve vlade, ne glede ali se je z njo strinjal ali nasprotoval
- če teža te odgovornosti postane pretežka lahko minister odstopi
- posledica: vsak minister je na položaju tako dolgo, dokler je na svojem položaju tudi cela vlada. Če vlada odstopi ali ji je predložena nezaupnica, so razrešeni tudi vsi ministri. Isto velja v primeru odstopa vlade

2. individualna odgovornost:
  - vsak minister je odgovoren za svoje lastno delo in za delo ministrstva, ki ga vodi
  - posledica: razrešitev ali odstop
3. kazenska odgovornost:
  - se kaže v obtožbi zoper predsednika vlade ali ministra pred ustavnim sodiščem – tej ustavni obtožbi rečemo IMPEACHMENT
  - obtoži se ga lahko, če huje krši zakona ali ustavo
4. objektivna odgovornost:
  - minister ni storil nič narobe, so pa huje kršili zakone njegovi podrejeni in je minister za to objektivno odgovoren
  - posledica: odstop (1993 Ivo Bizjak, notranje zadeve – člani specialne skupine so ropali hiše)

Oblikovanje vlade

- temeljno pravilo: vlada brez podpore parlamenta ne more delovati, zato je oblikovanje vlade odvisno od strukture parlamenta, ta pa se oblikuje na rednih parlamentarnih volitvah
- vsaka vlada si skuša v parlamentu zagotoviti vsaj minimalno večino (46 glasov)

V Sloveniji poteka oblikovanje vlade v dveh korakih:

1. korak
  - najprej je potrebno izvoliti mandatarja za sestavno vlade,
  - po volitvah se mora predsednik države najprej sestati z vsemi poslanskimi skupinami, ki mi predlagajo morebitne kandidate za mandatarja
  - predsednik države o predlogu svojega kandidata obvesti državni zbor, ki se mora v 14 dneh do tega kandidata opredeliti – glasovanje je tajno, za izvolitev je potrebna absolutna večina (46 glasov).
  - v kolikor kandidat ne dobi potrebnih glasov, lahko kandidate predlagajo še poslanske skupine ali skupine 10 poslancev – zahtevana je absolutna večina na glasovanju
  - v primeru ponovnega neizglasovanja predsednik države razpusti državni zbor in razpiše nove volitve, razen če se državni zbor v roku 48 ur odloči za še tretji poskus – predlagatelji ostanejo isti, za sprejetje pa je tokrat potrebna relativna večina - večina prisotnih (v Slo le Bajuk 2000 izvoljen v 3. krogu)
2. korak: izvolitev liste ministrov
  - listo ministrov najkasneje v 14 dneh predlaga mandatar državnega zbora
  - kandidati se morajo delovnim telesom predstaviti na t.i. zaslišanju (*hearing*), kjer se glasuje o primernosti kandidatov, vendar to na rezultat ne vpliva
  - o listi ministrov odloča državni zbor z javnim glasovanjem z relativno večino – lahko glasuje o celotni listi naenkrat ali pa o vsakem kandidatu posebej
  - vlada je oblikovana, če je z liste ministrov potrjenih vsaj 2/3 (vsaj 12 ministrov), ostali pa morajo biti potrjeni najkasneje v 90 dneh, če niso, se šteje, kot da je vlada padla
  - glasovanje o ministrih pa je za parlamentarni sistem sporno, ponavadi se v takem sistemu odločitev o ministrih prepusti predsedniku vlade

Razmerje: državni zbor – vlada

Pri razmerju med državnim zborom in vlado je značilna mešanica elementov skupščinskega in parlamentarnega sistema. Zakon določa, da mora vlada zgolj izvajati točno tisto politiko, ki jo sprejema državni zbor. Na zahtevo državnega zbora pa morajo vlada oz. ministri državnemu zboru tudi poročati.

Državni zbor je v močnejšem položaju kot vlada – za nadzor nad vlado pa ima DZ celo vrsto mehanizmov → *poslansko vprašanje, interpelacija, nezaupnica, zaupnica in ustavna obtožba*.

- 1.) Poslansko vprašanje → mehanizem, ki ga lahko uporablja vsak poslanec državnega zbora – gre za pravico, da posameznim ministrom ali celotni vladi zastavljajo takšna ali drugačna vprašanja. Vprašanja so lahko predstavljena bodisi pisno bodisi ustno – če je zastavljeno pisno, je treba pisno tudi odgovoriti v roku 30 dni, na ustno vprašanje pa mora vprašani odgovoriti ustno takoj, če pa ne zna pa v roku 30 dni pisno. Poslanska vprašanja so kot posebna točka dnevnega reda na vsaki seji. Na prva tri oz. štiri vprašanja pa mora odgovoriti predsednik vlade (dobi jih vnaprej, da se lahko pripravi). V zadnjih štirih letih je bilo zastavljenih 3200 poslanskih vprašanj – od tega je ostalo neodgovorjenih 80.
- 2.) Interpelacija → razprava o delu in o odgovornosti vlade ali ministra. Z zahtevo po taki razpravi lahko zahteva skupina najmanj desetih poslancev. Razprava se lahko konča na dva načina:
  - Državni zbor lahko sprejem zgolj nek sklep s katerim oceni delo vlade ali posameznega ministra;
  - Lahko pa državni zbor sprejme sklep s katerim oceni delo in zahteva glasovanje o nezaupnici.
- 3.) Nezaupnica → v Sloveniji poznamo dve vrsti nezaupnice:
  - Konstruktivna → nanaša se na celo vlado oz. na predsednika vlade. Zadeva je vzeta iz *nemške državne ureditve*. Pri tej nezaupnici gre za to, da predsedniku vlade ni možno izglasovati nezaupnice, če ne izvolimo novega. Ko izvolijo novega predsednika, je stari avtomatsko razrešen. Ideja konstruktivne zaupnice je torej v tem, da država nikoli ne pride v situacijo, da ne bi imela predsednika vlade – tj. v vsakem trenutku imamo mandatarja (in s tem vlado), kar je pomembno za doseganje večje stabilnosti političnega sistema.
  - Navadna → glasovanje o zamenjavi posameznega ministra, navadna nezaupnica pa sledi *po opravljeni razpravi o interpelaciji*.
Eno ali drugo nezaupnico lahko zahteva skupina vsaj desetih poslancev – za izglasovanje konstruktivne se zahteva absolutna večina (vsa 46 glasov ali več) – za izglasovanje navadne pa večina prisotnih.
Konstruktivna nezaupnica je bila prvič iz zadnjih izglasovana 22. aprila 1992 vladi Lojzeta Peterleta.
Navadna nezaupnica je bila izglasovana Zoranu Thalerju (1997).
- 4.) Zaupnica → mehanizem, ki ga ima na voljo samo predsednik vlade. Preko tega le-ta lahko kadar koli preveri ali v državnem zboru še uživa zaupanje ali ne. To lahko stori kadar koli. Od trenutka, ko predsednik vlade vloži zahtevo lahko do glasovanja mine največ sedem dni – pri tem pa ima predsednik vlade dve možnosti:
  - zaupnico lahko državni zbor posreduje posebej
  - glasovanje o zaupnici veže na sprejem kakšnega pomembnega zakona
V primeru nepotrditve zaupnice se šteje, da je vlada padla – Janši je bila lani izglasovana zaupnica, leta 2000 pa Drnovšku ni bila.
Če zaupnica ni izglasovana:
- DZ ne naredi nič → v roku 30 dni predsednik države razpusti državni zbor in razpiše nove volitve.
- V roku 30 dni mora DZ izvoliti novega predsednika vlade ali pa si premisli in staremu izglasuje zaupnico. To je bilo 2000, ko je v tretjem roku bil izglasovan Bajuk.
- 5.) Ustavna obtožba → mehanizem, ki ga ima na voljo državni zbor. Z ustavno obtožbo lahko državni zbor obtoži predsednika države, predsednika vlade ali katerega koli ministra pred ustavnim sodiščem – v primeru hujših kršitev ustave ali zakona. Za to odločitev mora glasovati večina poslancev, o upravičenosti obtožbe pa odloča večina ustavnih sodnikov z dvotretjinsko večino – tj. 6 sodnikov.

Prenehanje funkcije vlade

Vladi kot celoti preneha funkcija v dveh primerih:

- Ko se po volitvah sestavi na seji (konstitutivni) nov DZ.
- Ko preneha predsednika vlade, preneha tudi funkcija celi vladi – vsem ministrom.

Predsedniku vlade pa preneha funkcija v štirih primerih:

- Če umre, če mu je izglasovana konstruktivna nezaupnica (tudi neizglasovana zaupnica), če odstopi
- Z uspelo ustavno obtožbo

Posameznemu ministru poteče funkcija:

- Če umre, odstopi, če mu je izglasovana nezaupnica v sklopu razprave o interpelacije, če ga razreši predsednik vlade → to mora potrditi še državni zbor – če DZ tega ne potrdi minister ostane.

V vsakem primeru prenehanja funkcija bodisi vlade bodisi predsednika vlade mora stara vlada do zaprisega nove vedno opravljati tekoče posle.

Predsednik republike Slovenije

Predstavlja drugi vrh izvršilne veje oblasti. Izvoljen je na rednih, neposrednih, tajnih, splošnih volitvah, ki se zgodijo vsakih pet let (mandatna doba). Izvoljen je lahko največ dvakrat zapored. Za izvolitev je potrebna večina opredeljenih glasov – uporablja se absolutni dvokrožni volilni sistem.

Statusno je predsednik republike najvišji protokolarni organ republike Slovenije – njegova funkcija je nezdružljiva – ne sme opravljati katerega koli drugega poklica (npr. ne sme predavati na fakulteti). S svojim ravnanjem predsednik ne sme vzbujati vtisa kakšne koli pristranskosti, ampak mora vedno ravnati nevtrarno.

Predsednik republike ne uživa imunitete. O kakršnih kolih sporih med predsednikom države in katerokoli drugo državno institucijo odloča ustavno sodišče. Ker je izvoljen na neposrednih volitvah je odgovoren predvsem volivcem, ga državni zbor ne more odstaviti, lahko pa DZ zahteva njegovo odgovornost preko ustavne obtožbe ali parlamentarne preiskave.

V primeru smrti, trajne zadržanosti, odstopa ali začasne zadržanosti ga nadomešča predsednik DZ. Ustava pa ne določa kdo nadomešča predsednika DZ.

Pristojnosti predsednika države:

- 1.) Predstavlja republiko Slovenijo tako doma kot v tujini.
- 2.) Je vrhovni poveljnik obrambnih sil.
- 3.) Odloča o razglasitvi vojnega stanja ali izrednih razmer, in sicer lahko to počne zgolj *subsidiarno* – to pomeni, da mora svojo odločitev dati še v potrditev državnemu zboru ali vladi v primeru, da se DZ ne more sestati.
- 4.) V izrednih razmerah ali v vojni lahko predsednik države izdaja uredbe z zakonsko močjo, ki začnejo veljati tako – jih pa mora o prvi priložnosti potrditi še državni zbor.
- 5.) Izreka lahko tudi mnenja o vseh zadevah iz njegove pristojnosti, pristojnosti vlade ali DZ. Ni pa mu nujno se izrekati o kateremkoli vprašanju razen enem – mora obvezno podati mnenje o obtožbi predsednika vlade pred ustavnim sodiščem. Mnenje lahko izreče tudi na seji državnega zbora – o tem mnenju pa poslanci ne smejo razpravljati ali postavljati svojih dodatnih vprašanj.
- 6.) Razpisuje splošne volitve v DZ in skliče prvo konstitutivno sejo državnega zbora po volitvah, predsednik parlamenta pa razpiše lokalne volitve.
- 7.) Njegova pristojnost je tudi predlaganje predsednika vlade.
- 8.) Imenovanje nekaterih visokih državnih funkcionarjev – npr. varuha človekovih pravic, guvernerja banke Slovenije, ustavne sodnike, pet članov sodnega sveta in veleposlanike (v soglasju z vlado).